

MARGINALIJE UZ DVE REDAKCIJE „TEORIJA O VIŠKU VREDNOSTI“ KARLA MARKSA

Sudbina radova značajnih pisaca je neretko veoma složena, pa čak i burna. Često vredna dela velikih autora sticajem okolnosti čekaju dugo vremena da budu ponovo „otkrivena“ i pristupačna široj javnosti. Kod nas se često govori i piše o delima iz oblasti književnosti, detaljno se razrađuje istorijat njihovog nastanka i u pojedinosti se prati njihov „curriculum vitae“ itd., što je svakako pozitivno. Ređe se, međutim, kod nas pojavljuju napisi ovakve vrste o delima iz oblasti ekonomske literature, iako bi o njima i te kako vredelo pisati, davati ocene i analizirati ih. To bi bez sumnje pridonelo tome da se sa ekonomije skine ona prakticistička odežda koju ova nauka ponekad navlači. Značajna dela iz prošlosti i sadašnjosti ekonomske misli ostaju kod nas nedovoljno zapažena i prokomentarisana, daje im se nedovoljan publicitet, ili pak ostaju poznata samo krugu užih specijalista. Krivicu za nedovoljno popularisanje ekonomskih dela snose i dobrim delom sami ekonomisti, ekonomski teoretičari i istoričari. Susrećemo se zapravo sa paradoksom: svugde se o ekonomiji mnogo priča, diskutuje o problemima ponekad i sa pretenzijama naučnosti, a ipak ima slučajeva da oni koji to čine vrlo malo znaju o tome gde su izvori shvatanja koja interpretiraju ili sa kojima se bore.

Neposredni povod za ovaj napis daje okolnost da se početkom 1965. godine i u našim knjižarama pojavio na ruskom jeziku III tom Marksovog rada „Teorii pribavočnoj stoimosti“ (IV tom Kapitala), koji je kao Tom 26., deo III drugog izdanja radova Karla Marksa i Fridriha Engelsa publikovao Institut marksizma-lenjinizma pri Centralnom komitetu Komunističke partije Sovjetskog Saveza. Ovo Marksovo delo prevedeno je i na naš jezik a izdala ga je „Kultura“ pod nazivom: „Karl Marks: Teorije o višku vrednosti“. Prva knjiga sa podnaslovom: „Počeci teorije o višku vrednosti do Adama Smita“ izdata je 1953. godine; druga knjiga sa podnaslovom: „David Ricardo“ — 1954. godine; treća knjiga sa podnaslovom: „Od Ricarda do vulgarne ekonomije“ — 1956. godine.¹ Izdanje Instituta marksizma-lenjinizma pri Centralnom komitetu Komunističke partije Sovjetskog Saveza sa oznakom: „Tom 26 deo I—II—III“ prema svojoj sadržini a još više prema rasporedu materije unekoliko se razlikuje od izdanja na našem jeziku. Zadatak ovog napisa bi bio da pokaže odakle potiču ove razlike.²

¹ U daljem tekstu ovog napisa ovo izdanje nazvaćemo: „izdanje Kautskog“.

² Pun naslov sovjetskog izdanja: „K. Marks i F. Engels: Sočinjenja, Izdanje vtoroe, Tom 26, čast I, Moskva 1962; Tom 26, čast II, Moskva 1963; Tom 26, čast III, Moskva 1964“. Kao značajan izvor informacija druge literature u ovom napisu služio nam je „Predgovor“ Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KPSS

Kao što je poznato Marks je „Teorije o višku vrednosti“ počeo pisati u okviru svog prvobitnog plana „Kritike političke ekonomije“ u godinama 1858. do 1862. On je „Teorije“ prvobitno bio zamislio kao jednu istorijsku studiju o procesu kapitalističke proizvodnje i kapitalu, koja predstavlja zapravo nastavak njegovog rada „Ka kritici političke ekonomije“ koji je izašao 1859. godine i koji predstavlja neku vrstu uvoda u „Kapital“. Rukopis „Teorija“ je bio napisan između 1861. do 1863. godine, s tim što je osnovni tekst koji se nalazi u sveskama VI–XV i XVIII rukopisa bio napisan u periodu od januara 1862. do januara 1863. godine. On predstavlja veći deo ekonomskog rukopisa iz godina 1861. do 1863. Marks je očigledno ovaj rad prvobitno zamislio u manjem obimu, ali mu se dogodilo ono što se često dešava sa raddovima ove vrste, tj. da krajnji rezultat istraživanja ispada znatno drugačije no što je to bilo zamišljeno. U toku istraživanja shvatanja svojih prethodnika, naročito o pitanju viška vrednosti, broj problema i razrada problema su se širili tako da je sam rad dobio mnogo šire razmere nego što je bilo planirano. Iz raznih dokumenata može se zaključiti da je Marks ovu problematiku želeo da izda kao posebnu knjigu, takozvani istorijsko-literarni deo. U pismu Engelsu od 31. jula 1865. godine on piše: „Što se tiče moga rada, želim da ti o tome kažem celu, čistu istinu, kakva jeste. Preostalo je da se napišu još tri glave, da bi se završio teorijski deo (prve 3 knjige). Zatim treba napisati 4-tu knjigu, istorijsko-literarnu; to je za mene relativno najlakši deo, pošto su sva pitanja rešena u prve tri knjige, a ova poslednja javlja se prema tome više kao ponavljanje u istorijskoj formi. Ali ja se ne mogu rešiti da ma šta pošaljem dok ne bude ležalo u celini predamnom“.³ Dakle Marks je materijal „Teorija“ želeo da izda kao četvrtu knjigu, mada se ona ponekad pominje i kao treća knjiga, jer je Marks nakon izlaska I toma „Kapitala“ (1867. godine) smatrao da II i III knjigu (sadašnji II i III tom Kapitala) izda kao jedan tom. Redosled rada na „Kapitalu“ je bio zapravo obrnut od onog redosleda kojim je on izlazio pred javnost, jer je istorijski deo tj. materija koja obuhvata „Teorije“ bila pisana ranije. To je i logično jer je istorijsko izučavanje omogućilo Marks u sagledavanje čitave problematike vrednosti kao ključnog teorijskog problema. Marks je analizu vrednosti svojih prethodnika zapravo samo produžio na kvalitativno višem nivou. Analizirajući teorije i koncepcije svojih prethodnika on je „delio pravdu istorije svakom prema njegovim zaslugama“.⁴ Težina i obimnost istraživačkog rada koji je obavljao u oblasti ekonomske nauke, njegova naučna skrupuloznost, angažovanost u radničkom pokretu koja mu je oduzimala dosta vremena, porodični i materijalni problemi sa kojima se celog života rvaio, kao i njegovo loše zdravstveno stanje, sprečili su Marksa da do kraja završi svoj veliki planirani opus. Kad je Marks 1883. godine umro, dobar deo njegovih najvažnijih radova nije bio sasvim odnosno bio je samo delimično pripremljen za objavljivanje. A baš ti radovi su predstavljali jednu teorijsku

u Tomu 26/I str. V–XXVI, koji obiluje faktografskim materijalom. Reference sa oznakom Tom 26/I, II, III odnose se na ovo izdanje, osim kad bude posebno navedeno. U daljem tekstu ovo izdanje nazvaćemo: „sovjetsko izdanje“. Prema podacima redakcije ovo sovjetsko izdanje u osnovi reprodukuje tekst i naučno-registarski aparat posebnog izdanja „Teorija o višku vrednosti“ koje je u tri toma izašlo u godinama 1954. do 1961. Prema ovom ruskom izdanju je u godinama 1956. do 1962. izašlo u Nemačkoj Demokratskoj Republici izdanje „Teorija o višku vrednosti“ na jeziku originala.

³ K. Marks i F. Engels: Soč. T 31, str. 111 (Prevod R. J.).

⁴ Soč. T 26/I str. XI.

celinu. Zahvaljujući Marksovom ličnom prijatelju i saradniku F. Engelsu, objavljeni su II tom i III tom „Kapitala“. Od Marksovih nedovršениh radova „Teorije“ su bile najmanje pripremljene za objavljivanje. U Uvodu u II tom „Kapitala“ koji je napisao jula 1893. godine, Engels je u vezi sa time pisao: „Ovaj odeljak (koji se zove „Theorien über den Mehrwert“ prim. J. Rues) sadrži iscrpnu kritičku istoriju jezgra političke ekonomije, teorije viška vrednosti, a uzgred, u polemičkoj suprotnosti prema prethodnicima, raspravlja većinu momenata koji su kasnije posebno i u logičnoj povezanosti pretresani u rukopisu za II i III knjigu. Zadržavam sebi zadaću da kritički dio ovog rukopisa, pošto izostavim mnogobrojna mesta već riješena s II i III knjigom, objavim kao IV knjigu Kapitala“.⁵ Iz navedenog citata se vidi da je Engels imao nameru da „Teorije“, nakon izostavljanja pojedinih mesta u rukopisu, publikuje kao IV tom „Kapitala“. Engels je uspeo da za vreme svog života izda još samo III tom „Kapitala“, dok je rukopis „Teorija“ ostao neizdat i širokoj javnosti nepristupačan.

U međuvremenu marksizam je dobivao sve više pristalica. Marksovo učenje se širilo u redovima radnika ali i među inteligencijom. Organizovani socijalizam počeo je da buja a u njegovim okvirima marksizam je prevagnuo. Još u okvirima Prve internacionale (1864. do 1876) marksizam je odneo odlučnu pobedu nad prudonizmom i bakunjinizmom. Ali sa druge strane i teoretičari iz reda buržoaske ekonomije počeli su da reaguju na marksističke koncepcije. Najpre se pokušalo poznatom „zaverom ćutanja“ ignorisati Marksova dela a posebno „Kapital“; ali pošto je to postalo neodrživo, prešlo se u protivnapad. Kritika građanskih teoretičara u prvom redu okrenula se protiv Marksove teorije o višku vrednosti i dobila je svog najistaknutijeg predstavnika u Böhm-Bawerku, koji je 1896. godine objavio svoj poznati rad: „Karl Marks i završetak njegovog sistema“.⁶ U takvoj situaciji je objavljivanje „Teorija“ postala nasušna potreba, jer je njihovo objavljivanje moralo doprineti boljem razumevanju i rasvetljavanju problema postavljenih u „Kapitalu“, i razbiti sumnjičenje i insinucije.⁷

⁵ K. Marks: „Kapital“, tom II, „Kultura“, 1947, str. X.

⁶ Vidi o tome: Paul M. Sweezy, Uvod u knjigu koja sadrži Böhm-Bawerk-ovu kritiku Marksa i Hilferdingov odgovor, i nosi naslov: „Karl Marx and the close of his system“ by Eugen von Böhm-Bawerks i „Böhm-Bawerks criticism of Marx“ by Rudolf Hilferding; Augustus M. Kelly, New York 1949.

⁷ „Ali baš diskusije nastale posle objavljivanja trećeg toma „Kapitala“ ukazuju na to da bi bilo potrebno da se rukopis „Prilog kritici“ (u koji je uključena i sadržina „Teorija“ prim. J. Rues) pojavi kao delo paralelno „Kapitalu“ a ne da se izostavljanjem mesta koja su ušla u drugi i treći tom sačini četvrti tom „Teorije o višku vrednosti“, izdanje Kautskog, tom I, str. 8 (Predgovor Kautskog). „I najzad, raspored ova dva toma mora učutkati i poslednji eho onog brbljanja koje se s vremena na vreme jednako čuje, da je treći tom proizvod neprilike, propali pokušaj da se spase iz ćorsokaka u koji je Marx dospeo u prvom tomu. Sad znamo da je pet godina pre izlaženja prvog toma treći tom ne samo u svojim rezultatima nego i u logičnom redosledu misli Marx zamislio potpuno onako kakav je danas pred nama. Kad izlaganja drugog i trećeg toma „Teorija o višku vrednosti“ ne bi dala ništa više, ona bi za saznanje marksizma bila od neocenjive vrednosti već zbog toga što na svakom koraku dokazuju koliko je Marx baš u svom shvatanju razlike između vrednosti i cene proizvodnje, koju su moderni vulgarni ekonomisti razvikali kao izlaz iz neprilike i kao potpuno bankrotstvo njegove teorije vrednosti, video svojoj nadmoć nad Ricardovom teorijom, i ne samo video nego je i delom dokazao“.

Još jedno drugo otkrivenje, daleko gore, pošto kleveće „karakter Karla Marxa, izgubiće s pojavljivanjem ovog toma svoj poslednji izgovor: otkrivenje koje je posle Antona Mengerovog „Recht auf den vollen Arbeitsertrag“ („Pravo na puni

Zadatak da pripremi „Teorije“ za objavljivanje pao je u udeo Karlu Kautskom, koji je u to vreme bio istaknuti marksistički teoretičar. On je bio u vezi sa Marksom a posebno sa Engelsom. O tome Kautski piše sledeće: „Teški zadatak da se dovrši ono što su Marks i Engels ostavili nedovršeno, poverili su sad naslednici Marksove zaostavštine meni. On me nije zatekao potpuno nepripremljenog jer je Engels još nekoliko godina pre, toga označio mene kao onoga koji bi imao da izda rukopis o kome je reč, takozvani četvrti tom, u slučaju ako bi se njemu kao smrtnom čoveku što dogodilo. Tada me je upoznao i s tim teško čitljivim rukopisom i uveo me u tok njegovih misli. Pa i pored toga, uplaših se veličine tog zadatka kad je njegovo izvođenje palo stvarno meni u udeo; i pored toga ili možda baš zbog toga što me je Engels s njim već bio upoznao, tako da sam bio u stanju da u punoj meri ocenim njegov značaj i njegovu težinu.“⁸ Kautski je bio, kako iz navedenog proizlazi, svestan koliki zadatak je primio na sebe. No on dalje kaže: „Ali što sam dalje odmicao u obrađivanju ovog dela utoliko mi je bivalo jasnije da ga ne mogu izdati kao četvrti tom „Kapitala“, kako je to Engels nameravao da uradi. Ovaj četvrti tom trebalo je, prema Marxovom planu da sadrži istoriju teorije. Kao surogat toga toma Engels je mislio da iz rukopisa „Priloga kritici“ itd. izvuče bar istoriju teorija o višku vrednosti, „pošto izostavi mnogobrojna mesta koja su već ušla u II i III knjigu“. Kako je Engels zamišljao ovo izostavljanje, nije mi poznato. Meni ono nije pošlo za rukom. Ja sam iz rukopisa izostavio sve što se moglo izostaviti, ali najveći deo tih mesta tako je tesno spojen sa celinom, da nisam mogao da ih prosto naprosto brišem. U tom slučaju morao bih važne delove knjige potpuno da preradim; zadatak pred kojim sam, razumljivo, iz najrazličitijih razloga ustuknuo. Međutim, kada sam sva ta izlaganja ostavio u knjizi, onda ona više nije mogla da bude četvrti tom „Kapitala“ tj. nastavak prva tri toma. To je sada delo koje ide uporedo sa sva tri toma „Kapitala“, koje se prema ovima tako odnosi kao prva sveska „Priloga kritici političke ekonomije“ prema prvom odeljku prve knjige „Kapitala“... i dalje: „Bio sam već prilično poodmakao u određivanju rukopisa kada sam se odlučio, donekle i preko volje, da ga ne izdam kao četvrti tom „Kapitala“.⁹ U predgovoru II toma „Teorija“ Kautski ovu misao ponavlja, samo još određenije i argumentovanije. On kaže: „Dok prva knjiga obrađuje čitav niz pisaca od Pettyja do Seniora, od sedamnaestog pa sve do devetnaestog veka, dotle je druga namenjena uglavnom jednom jedinom čoveku, štaviše jednoj jedinoj knjizi, Ricardovim „Principles of Political Economy“. Time je već rečeno da je karakter ovog dela Marxovog dela sasvim drukčiji negoli karakter prvoga. On i jeste bio taj koji me je naveo na to da ovo delo ne izdam kao četvrti tom „Kapitala“, nego kao nastavak „Kritike političke ekonomije“, jer se ovde najjasnije vidi da se ono ne sme posmatrati kao produženje prva tri toma „Kapitala“ nego samo kao paralelno delo uz njih. Prikazivanje jednog istorijskog razvitka ovde ustupa mesto kritici jedne jedine određene teorije i njenog daljeg razvijanja“¹⁰

iznos rada“) prodrlo u buržoasku ekonomiju, da je Marx svoju teoriju viška vrednosti uzeo od engleskih prethodnika i svoje izvore brižljivo prečutao. Doduše, ovo otkrivenje bilo je smesta učutkano, a u nemačkoj literaturi je postepeno prestalo. no u engleskoj se s vremena na vreme jednako pojavljuje. „Teorije“, izdanje Kautskog, tom III, str. 10 (Predgovor K. Kautskog).

⁸ „Teorije“, izdanje Kautskog, Tom I, str. 6.

⁹ Ibidem, str. 7. i 8.

¹⁰ „Teorije“, Predgovor Kautskog Tom II, str. 5.

Iz svega navedenog može nepristrastan istraživač razabrati da se Kautski ozbiljno kolebao da li da izda „Teorije“ pod naslovom: IV tom „Kapitala“. On je sa svoje strane otvoreno i pošteno izneo razloge koji su ga naveli na to da odustane od toga. Iz svega proizilazi i to da je on želeo da Marksov rad dobije svoju punu vrednost. Ovaj moment je verovatno odlučujuće delovao na njegovu odluku, jer smo već malopre pokušali da pokažemo pod kakav oštar udar kritike iz redova građanskih ekonomista je dospelo Marksovo učenje, pa je njegova odbrana u datom trenutku imala ne samo vanredan teorijski nego i praktično-politički značaj. Sa druge strane priređivanje ovog dela za štampu očigledno nije bilo nimalo jednostavno, pogotovo ne u uslovima u kojima je radio Kautski, što je i uslovljavalo da to delo bude dostupno široj javnosti skoro tri decenije nakon Marksove smrti.

U „Predgovoru“ 26/I tom izdanja radova Marksa i Engelsa konstatuje se da je zahvaljujući izdanju Kautskog ovaj značajan Marksov rad postao poznat širokim slojevima čitalaca. Ali se iznosi i to da je: „po svojem kvalitetu izdanje Kautskog bilo u mnogim pogledima nezadovoljavajuće, a u ponečem i direktno iskvareno“.¹¹ Kautski se optužuje da se odrekao da stvari uradi onako kako je to nameravao Engels i kao što je to proizlazilo iz Marksovih izjava. Naročito mu se oštro zamera shvatanje da se „Teorije“ ne mogu posmatrati kao IV tom „Kapitala“ tj. kao produžetak prva tri toma, nego da se javljaju kao delo koje ide paralelno sa „Kapitalom“. Tome se dodaje da je ovaj rad prikazan kao rad u kojem je odsutan svaki unutrašnji plan i red. „Ovaj duboko pogrešan stav“, kaže se dalje u pomenutom „Predgovoru“, postao je izvorom onih proizvoljnih postupaka sa Marksovim rukopisom, koje je sebi dozvolio Kautsky u svome izdanju. On nije shvatio svojevrsne strukture Marksovog rada, nije shvatio onog značenja kojeg imaju u njemu veza i preplitanje istorijsko-kritičkih istraživanja sa istraživanjem samih ekonomskih problema u njihovom pozitivnom teorijskom aspektu. Stoga je on potpuno ignorisao sadržaje Marksovog rada, koje je Marks pisao na zaglavljima svojih svezaka i koji dozvoljavaju da se bolje razumeju ne samo spoljni nō i unutrašnji redosled pojedinih glava i odeljaka. Odbacivši sve to, Kautsky je proizvoljno izmenio strukturu Marksovog rada, učinio u njemu nedozvoljen premeštaj delova teksta, po svojem preokroju prvi a posebno drugi tom svog izdanja.“¹²

Kautski je, kao da je predvideo prigovore na raspored rada, napisao i ovo: „Zatim je došao na red drugi zadatak: raspored gradiva. Marksov rukopis ne predstavlja rad gotov za štampu. Ceo njegov oblik svedoči o tome da je napisan za autorovo lično obaveštenje. To je koncept, sastavljen po određenom planu, ali u kome su misli ipak zapisivane onako kako su nailazile. Započete misli nisu izvedene do kraja, prikaz je prekidan sporednim istraživanjima, koja su sa ostalima samo labavo povezana; pri tom je sve sastavljeno u jednom potezu, gotovo bez ikakvog pododeljka“... i dalje: „Mislim da je upravo ova sve veća teškoća, da se gradivo po datom planu svrsta na pregledan način i bila povod za Marxa da ceo rukopis 1863. ostavi na kraju krajeva ad acta i da posao ponovo počne ispočetka po novom i preglednijem planu, kakav smo dobili 1867 u „Kapitalu“. U tom planu je istorija teorije sasvim izostavljena i predviđena kao poseban predmet za završni tom „Kapitala“.

¹¹ K. Marks i F. Engels: Predgovor 26/I tom, str. XVI.

¹² Sovjetsko izdanje: T 26/I, str. XVI–XVII.

Velika teškoća bila je sada u tome, kako srediti privredni haos da raspored materijala koji se stvarno nalazi u njegovoj osnovi ne bude pri tom narušen, već, naprotiv, da dođe do punog izraza. Pre svega trebalo je biti načisto s tim, šta izostaviti a šta umetnuti. Nedovršeno sam izostavio, ukoliko nije sadržavalo neku još nepoznatu nam misao, a tako isto sam ograničio na minimum mnogobrojna ponavljanja, u kojima se ista misao bori za sve tačnije uobličjenje¹³ i dalje: „Podela knjige na pojedine glave kao i njihovi naslovi potiču potpuno od mene. Za to snosim odgovornost samo ja, a isto tako i za svrstavanje nekoliko ekskursa u posebne dodatke koji su štampani zasebnim slogom i koje čitalac kome je stalo jedino do istorije teorije o višku vrednosti može da preskoči”.¹⁴

Iz svega navedenog može se izvući zaključak da je Kautski svesno išao za tim da „Teorije” koje su izašle posle III toma „Kapitala” ipak predstavljaju jednu celinu, da se izbegnu eventualna ponavljanja, što bi protivnicima marksizma u ono vreme moglo da da povoda za razne primedbe. U svetlu svega toga čini nam se da su kritike upućene Kautskom ipak preoštre, tim pre što u navedenom „Predgovoru” Instituta Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza nigde nisu pomenute gore navedeni stavovi koje je o tome izneo sam Kautski. Usled toga neupućen čitalac „Predgovora” u sovjetskom izdanju može dobiti utisak nekakve zlonamernosti Kautskog ili slično, a tome očigledno nema mesta. Moralo bi se imati u vidu i to da su uslovi za izdavanje bili drugačiji u vreme kad je to radio Kautski nego 50 godina docnije. Na kraju Kautski nije mogao sasvim neodgovorno da postupi sa rukopisom jer su sa njegovim radom bili upoznati pored Gurwitscha i gospođe Lafargue (Marksove kćerke), Eugen Ditzgen, M. Beer, Glavni odbor nemačke socijalne demokratije itd. Nije verovatno da niko ne bi digao glas da je primećeno da se sa Marksovim tekstom čini nešto nedozvoljeno.

Prema navodima „Predgovora” u sovjetskom izdanju „Teorija” tekst rukopisa „Teorija viška vrednosti” prezentiran je u tom izdanju onim redosledom kakav je u Marksovim svezkama. Pojedine izmene izvršene su samo u onim slučajevima kad je postojalo autorovo ukazivanje na potrebu toga. I sovjetski drugovi su očigledno imali poteškoća u određivanju naslova poglavlja, pa je taj posao obavljen na sledeći način: „Raščlanjavanje teksta na glave... sprovedeno je u skladu sa Marksovim napomenama, koje se nalaze u sadržaju rukopisa kojeg je sastavio i na nekim mestima samog rukopisa. Kao zaglavlja sastavnog dela rukopisa korišćeni su: 1) zaglavlja iz Marksovog sadržaja, 2) zaglavlja iz skica planova za I i III tom „Kapitala” koje je sastavio Marks i koja su povezana sa ovim ili onim delovima rukopisa „Teorije”, 3) ona malobrojna zaglavlja, koja se nalaze u samom tekstu „Teorija”. Ipak sve ovo uzeto zajedno predstavlja srazmerno neveliki deo onih zaglavlja, sa kojima je trebalo opremiti poglavlja i odeljke rukopisa. Ostali, veći broj zaglavlja formulisala je redakcija na osnovu teksta odgovarajućih delova rukopisa uz maksimalno korišćenje termina i formulacija samog Marksa”.¹⁵ Dakle i u novom izdanju su zaglavlja dobrim delom pravljeni prema sadržini, tj. unela ih je redakcija.

Treba napomenuti da niko ko nije direktno upoznat sa originalnim Marksovim rukopisom ne može da meritorno sudi o tome šta je u svemu tome

¹³ „Teorije”, T/I str. 9.

¹⁴ Ibidem, str. 10.

¹⁵ Sovjetsko izdanje T/26-I, str. XXV.

ispravno a šta nije. Preostaje samo da verujemo da su i Kautski i redakcija sovjetskog izdanja prema datim uslovima savesno uradili ono što su mogli i kako su najbolje umeli, jer očigledno je da oko priređivanja ovog teksta za štampu postoje poteškoće na koje su svi redaktori ukazali. Jedno detaljno upoređivanje oba izdanja (misli se na izdanje Kautskog i sovjetsko izdanje) svakako da bi bilo veoma interesantno. No, po našem mišljenju to bi trebalo da bude predmet jedne detaljne marksološke studije na što pisac ovih redova ne pretenduje. Ipak neke razlike se mogu bez posebnog dubljeg ulaženja uočiti. Čitalac pre svega stiče utisak da je izdanje Kautskog homogenije, tj. u većoj meri poseduje karakteristike jednog celovitog dela. Praćenje problematike je u njemu lakše no u sovjetskom izdanju. Korišćenje sovjetskog izdanja pretpostavlja dublje poznavanje čitave ove problematike jer traži veću angažovanost čitaoca. Sovjetska redakcija je međutim, prikladnija za, da tako kažemo, „specijalističke“ studije i zbog toga što je delo popraćeno dragocnim primedbama i anotacijama koje znatno olakšavaju praćenje teksta i omogućavaju dublje ulaženje u ovu ne malo složenu problematiku.

Ne želimo ni da ulazimo u pitanje oko problema ispravnosti ovog ili onog metoda redakcije rukopisa. Nije verovatno da će u budućnosti još ikada pasti u udeo jednom jedinom čoveku da se rve sa poteškoćama rukopisa kao što se to morao boriti prvi izdavač „Teorija“. Danas se na poslovima ovakve vrste angažuju čitave instalacije koje, pored materijalnih uslova, raspolazu i iskustvom koje su stekli prethodni redaktori. Međutim i one će naslediti dilemu svojih prethodnika: kako publikovati „Teorije“. Očigledno je da „Teorije“ nisu dovršen rad i da su one pisane u prvom redu „pro se“. Kod prezentiranja i komentarisanja ovog dela ne bi se smelo prevideti i to da ni Marks u pogledu svog duhovnog razvoja nije bio isti, na primer, 1882. godine kao što je bio 1863. godine kad su „Teorije“ pisane. Razglabati o tome kako bi „Teorije“ odnosno IV tom „Kapitala“ izgledao da ih je sam Marks pripremao za publikovanje po našem mišljenju čist je sofizam. Prihvatljiva je možda samo pretpostavka da bi Marks sigurno štošta izmenio, izostavio, dodao, a možda i drugačije formulisao. Čak ni one napomene koje je u vezi sa nekim svojim planovima o tome učinio ne moraju da budu sasvim pouzdan putokaz za preduzimanje zahvata u originalu teksta. Možda bi ipak najpravilnije bilo ako bi se doslovce prezentirao originalni tekst bez ikakvih „retuširanja“. Jer, uzgred rečeno, „Teorije“ danas više ne mogu imati onaj naučno-polemiki pa i propagandno-politički karakter koji su imale u prvoj deceniji ovog stoleća kad se marksizam još borio za svoju afirmaciju u razvoju ljudske misli, a koju on danas neosporno ima. One danas više služe kao dopuna naučnom rasvetljavanju puta Marksove naučne misli i njegovih shvatanja po pojedinim problemima, no što su istorija razvoja ekonomske misli. To međutim, nikako ne znači da one ne služe i toj svrsi. Stoga nam se čini da bi, i pored svih nedostataka koje može da ima, jedno „faksimilsko“ publikovanje „Teorija“ isključilo mogućnost svakakvih podozrenja i sumnji o tome da li su redaktori pravilno postupili sa originalnim tekstom, jer u krajnjoj liniji ma šta menjati u njemu imao bi pravo samo autor i niko drugi.

Dr Jože RUES

docent Ekonomskog fakulteta
u Beogradu

Summary

Subject of the work is a comparison of two redactions of the well-known Marx's work: "Theories of the surplus of the value". The first edition of this work has been arranged after the Marx's death, by Karl Kautsky. The second redaction of the "Theories" has been arranged by the Marxism—Leninism Institute with the CC SUCP and is now accessible to the public in Russian language as the Volume 26/I- 26/II and 26/III of a second edition of the Marx's and Engels's works. Those two redactions differ, however, somewhat one from the other. As Marx himself did not prepare the manuscript of this work for publication, Kautsky made therein some alternations which refer first of all to the omission of some parts of the manuscript and to a different disposition and succession of the matter. In the introduction to the Soviet edition it is pointed out that the redaction arranged by Kautsky was unsatisfactory and somewhere even corrupt. Kautsky is specially censured for having not published the work as the IV. volume of the "Capital" as Marx had originally the intention, and for considering the "Theories" not as a continuation, but as a work which goes parallelly with the "Capital". The author of the article, making use of what the redactors themselves have written thereon, endeavoured to demonstrate that Kautsky was aware of the difficulties concerning the redaction, as well as that the circumstances in which the first redaction had been prepared were, in political as well as technical way, different than 50 years later and that there is no doubt that Kautsky endeavoured intentionally to corrupt the Marx's work. The author point out that the faculty to make any alteration in the manuscript would have no one but Marx and that it would probably be the most correct if there could be secured a "facsimile" edition of the "Theories" for that would exclude the possibility of any suspicion as to the correctness of the redaction of this work.